

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЄС

Леонід Камзюк,
завідувач кафедри приватного права та інтелектуальної
власності Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук
доцент,

До пріоритетних завдань вітчизняної юридичної науки, зокрема й у сфері інтелектуальної власності (далі — ІВ), відноситься вивчення та узагальнення досвіду гармонізації правових систем держав-членів ЄС у процесі європейської інтеграції і формування спільного правового надбання — *acquis communautaire* як необхідна передумова виконання завдань, передбачених Законом України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" від 18.03.2004 р., для досягнення стратегічної мети — набуття повноправного членства в ЄС. На початку червня цього року проблеми адаптації законодавства спеціально розглядалися на засіданні уряду, і Прем'єр-міністр України Ю.Тимошенко вказала на вкрай незадовільний стан справ з цього питання.

Прикладами невдалої адаптаційної діяльності можуть бути пропозиції, що містяться у розробленому ДДІВ проекті нової редакції Закону України про авторське право і суміжні права, щодо запровадження авторсько-правової охорони фотографій, які не є творами, та включення у 2001 р. до чинної редакції цього Закону (п. 8 ст. 28) положен-

ня, що "будь-яка особа, яка після закінчення строку охорони авторського права по відношенню до неоприлюдненого твору вперше його оприлюднює, користується захистом, що є рівноцінним захисту майнових прав автора. Строк охорони цих прав становить 25 років від часу, коли твір був вперше оприлюднений".

Вказані ляпи стали можливими, зокрема, й тому, що гармонізаційно-адаптаційна проблематика привернула увагу вітчизняних дослідників зовсім недавно, лише протягом останніх кількох років. Деякі її аспекти частково розглянуті в колективній монографії за редакцією Ю.Капіци [1], в ряді статей [2; 3] та в перекладеній українською мовою монографії В.Скордомалья [4], які, проте, не охоплюють усіх важливих аспектів проблеми. Все це актуалізує дослідження концептуальних засад, тенденцій і перспектив гармонізації авторського права (далі — АП) ЄС.

Найактуальнішими сучасними концептуальними проблемами гармонізації АП ЄС, з нашої точки зору, є:

- відсутність чіткості у визначенні місця АП (і в цілому права ІВ) у системі права ЄС. Цей недолік не усувають ні вже відхилений проект конституції ЄС, ні сучас-

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

на новелізація первинного права ЄС — його засновницьких договорів. У всіх названих, а також деяких інших документах (Хартія основних прав ЄС, класифікатор галузей "законодавства") вбачається підрядне значення АП щодо регулювання відносин власності (п. 9 преамбули Директиви 2001/29/ЄС), спільного ринку, конкуренційного права;

- забезпечення збалансованості інтересів авторів як первинних суб'єктів АП (із збереженням пріоритетності охорони їхніх прав) з інтересами "виконавців, виробників, споживачів, культури, промисловості та публіки взагалі" (п. 9 преамбули Директиви 2001/29/ЄС);
- посилення соціальної збалансованості АП як відповідь на виклики Copyleft'у, зокрема через механізм розширення випадків вільного використання творів;
- перспективи розвитку охорони прав *sui generis*;
- розмежування між авторським правом у вузькому значенні і суміжними правами (далі — СП).

Найбільших успіхів у гармонізації АП в широкому розумінні (як система воно включає і СП [див.: 5, 13-16]) було досягнуто саме у сфері СП. Як наголошується в зарубіжній літературі, охорона прав на нові об'єкти СП в ЄС виходить за рамки універсальних міжнародних конвенцій (Римської конвенції, Угоди TRIPS, Інтернет-договорів ВОІВ та ін.) і є значним кроком у розвитку СП, що матиме вплив на законодавство багатьох (насамперед європейських) країн [6, 100].

У ст. 3 (h) Договору про заснування Європейської Економічної Спільноти 1957 р. встановлено, що

зближення національних законодавств держав-членів ЄС до рівня, необхідного для нормального функціонування Спільного ринку, є одним із пріоритетних для ЄЕС інструментів забезпечення вільного пересування товарів, осіб, послуг і капіталів між державами-членами і створення рівних умов для конкуренції. Статті 94 і 95 Договору ЄС визначають повноваження Ради з прийняття заходів для зближення положень, викладених у законах, нормативних постановках чи адміністративних актах держав-членів з метою створення та функціонування внутрішнього ринку [див.: 4, 48; 1, 45]. Зазначена компетенція ЄС була підтверджена в ряді судових рішень. В одному з них, зокрема, вказувалось, що ніщо не заперечує права Спільноти використовувати директиву як інструмент гармонізації права ІВ, віддаючи йому перевагу порівняно з більш непрямим підходом з внесення змін до міжнародних угод у сфері ІВ [див.: 1, 45; 4, 48-49]. Остаточне законодавче право Спільноти у сфері ІВ було визнане країнами-членами лише після судового позову Іспанії до Ради (1995 р.), в якому вона вимагала визнати недійсним регламент про введення додаткового охоронного свідоцтва для ліків [детальніше про процес формування компетенції ЄС у сфері ІВ див.: 4, 28-51].

Значний потенціал директив як основної форми гармонізації АП ЄС пов'язаний, на думку багатьох науковців, з можливістю гнучкого їх виконання, адже вони обов'язкові для держав-членів (а не безпосередньо для їхніх фізичних і юридичних осіб), яким вони адресовані, лише щодо очікуваного результату, зі збереженням за державами вибору форм і методів його досягнення

[див.: 7, 23-25; 1, 45]. Натомість, регламенти, головними рисами яких є загальне застосування (не індивідуалізований і не персоніфікований характер, породжують права і обов'язки як для держав, так і для фізичних і юридичних осіб), обов'язковий характер (застосовуються і мають однаково обов'язкову силу у всіх державах-членах), пряме застосування у державах-членах (мають силу закону на територіях держав-членів і не потребують трансформації чи підтвердження законодавчою владою) [див.: 7, 20], майже не використовуються для гармонізації АП ЄС (крім рідкісних випадків уніфікації митних процедур у контексті боротьби з піратством). Проте регламенти виступають основною формою уніфікації права промислової власності ЄС, зокрема, запроваджуючи єдині охоронні документи ЄС (на торговельні марки, промислові зразки, сорти рослин).

В науковій літературі виділяється **кілька етапів гармонізації права ІВ ЄС** в цілому [див.: 1, 48-49], які характеризують також правове регулювання у сфері АП. Якщо **перший етап (1965-1973 рр.)** не стосувався АП, а на **другому етапі (1984-1989 рр.)** Європейська Комісія лише підготувала Зелену книгу "Авторське право і технологічний виклик" (1988 р.), в якій були намічені пріоритетні сфери гармонізації АП, то справжнього прориву було досягнуто на **третьому етапі (1991-1998 рр.)** — прийнято п'ять секторальних директив про гармонізацію АП. **Четвертий етап (1999-2002 рр.)** ознаменувався прийняттям комплексної директиви про АП в інформаційному суспільстві — одного з найважливіших вторинних джерел АП ЄС. **Сучасний етап гармонізації АП ЄС характеризується**

посиленням уваги до здійснення та захисту прав ІВ, зокрема, активізацією боротьби з піратською продукцією. Так, у 2003 р. прийнято Регламент Ради (ЄС) № 1383/2003 щодо митних дій стосовно товарів з підозрою на порушення певних прав інтелектуальної власності та заходів, що мають вживатися стосовно товарів, які порушують такі права. Регламент суттєво підвищує стандарти митного захисту прав ІВ, запроваджених Регламентом Ради (ЄС) № 3295/94. Значним досягненням було прийняття у 2004 р. першого секторального акта, спрямованого на посилення захисту прав щодо всіх об'єктів права ІВ, що втілює найкращий досвід захисту прав ІВ держав-членів, — Директиви про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності. 10 листопада 2004 р. Європейська комісія також затвердила Стратегію реалізації прав інтелектуальної власності в третіх країнах, що передбачає визначення країн пріоритетної уваги з порушеннями прав ІВ, вплив на такі країни через політичний діалог, технічну кооперацію, а також застосування відповідних санкцій [див.: 1, 48-49]. Відповіддю на потребу консолідації існуючих директив стало прийняття у 2006 р. директиви про право на прокат, право на позичку і деякі суміжні авторському праву у сфері інтелектуальної власності та директиви про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав. Обидві директиви набрали чинності 16 січня 2007 р., замінивши, відповідно, Директиву 92/100 ЄЕС та Директиву 93/98 ЄЕС [див.: 3, 53].

Таким чином, від початку 90-х років минулого століття до сьогоднішнього дня були прийняті на-

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

ступні директиви, безпосередньо присвячені гармонізації АП ЄС:

1. Директива Ради від 14 травня 1991 року про правову охорону комп'ютерних програм (91/250/ЄЕС) [8, 75-81].
2. Директива Ради 92/100/ЄЕС від 19 листопада 1992 про право на прокат, право на позичку і деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності [8, 82-89] (втратила чинність).
3. Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27 вересня 1993 року про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав та застосування їх до супутникового мовлення та кабельної ретрансляції [8, 90-99].
4. Директива Ради 93/98/ЄЕС від 29 жовтня 1993 року про гармонізацію строку охорони авторського права і деяких суміжних прав [8, 100-106] (втратила чинність).
5. Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 березня 1996 року про правову охорону баз даних [8, 107-118].
6. Директива 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 травня 2001 року про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав у інформаційному суспільстві [1, 725-741].
7. Директива 2001/84/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 вересня 2001 року про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва [1, 742-746].
8. Директива 2004/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності [1, 999-1011].

9. Директива 2006/115/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 грудня 2006 року про право на прокат, право на позичку і деякі суміжні авторському праву у сфері інтелектуальної власності [9] (замінила Директиву 92/100 ЄЕС).

10. Директива 2006/116/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 12 грудня 2006 року про строк охорони авторського права і деяких суміжних прав [10] (замінила Директиву 93/98 ЄЕС).

Значною мірою стосуються питань охорони авторського права і суміжних прав Директива Ради від 3 жовтня 1989 року про координацію певних положень, визначених законами, підзаконними актами, та адміністративних заходів у державах-членах, що стосуються здійснення діяльності з телевізійного мовлення (89/552/ЄЕС) (змінена Директивою Європейського Парламенту і Ради від 30 червня 1997 року) та Регламент Ради (ЄС) № 1383/2003 від 22 липня 2003 року щодо митних дій стосовно товарів з підозрою на порушення певних прав інтелектуальної власності та заходів, що мають вживатися стосовно товарів, які порушують такі права.

В теперішній час ведеться робота з підготовки директив, присвячених регулюванню договірних відносин (насамперед, авторів та видавців), діяльності організацій колективного управління та ін. Також обговорюється можливість гомогенізації і подальшої консолідації існуючих директив [5, 13; детальніше див.: 11].

16 липня 2008 р. Європейська Комісія схвалила нові ініціативи у сфері авторського права. По-перше, Комісія запропонувала зрівняти строк охорони прав виконавців зі

строком охорони прав авторів творів. По-друге, Комісія пропонує повну гармонізацію строку охорони авторських прав на співавторські музичні композиції. Комісія також прийняла Зелену книгу про авторське право в економіці знання.

Строк охорони. Пропозиція передбачає зміну строку охорони прав на записані виконання й на самі записи з існуючих 50 на 95 років. Таким чином, пропозиція повинна принести користь як виконавцям, так і виробникам фонограм і відеограм. Це свідчить, що Європа належним чином оцінює їхній творчий внесок.

Розширений строк повинен приносити користь виконавцям, які могли б продовжувати заробляти гроші протягом додаткового періоду. Введення 95-річного строку охорони повинне, наприклад, запобігти вичерпанню прав 70-літніх виконавців на їх ранні (у віці до 20 років) виконання, що є в цей час достатньо розповсюдженим випадком. Вони будуть мати право на винагороду за передачу в ефір, за виконання в громадських місцях (таких, наприклад, як бари і дискотеки), і на компенсаційні платежі за приватне копіювання своїх виконань.

Введення розширеного строку повинне також принести користь виробникам фонограм і відеограм, приносячи додатковий дохід від продажу фонограм і відеограм у магазинах і в Internet. Це дозволить внести зміни в ділове середовище, що характеризується швидким спадом фізичних продажів (30% за останні п'ять років) і порівняно повільним ростом доходу від online-продаж.

Крім того, коли це стосується музичної композиції, що містить внески декількох авторів, Комісія пропонує

уніфікувати спосіб обрахування строків охорони їхніх прав. Музика створюється [overwhelmingly] спільно. Наприклад, автори музики й лібрето в опері часто різні. Крім того, у таких музичних жанрах як, наприклад, джаз, рок й поп музика, творчий процес часто є спільним за своєю природою. Відповідно до пропонованих правил, строк охорони прав на музичну композицію повинен минати через 70 років після смерті останнього зі співавторів — автора лірики чи композитора.

Зелена книга про авторське право в економіці знання. У своєму огляді спільного ринку Комісія виділяла необхідність просувати вільний рух знання й інновацій як "п'яту свободу" на спільному ринку. Зелена книга тепер сфокусується на тому, як дослідницькі, наукові й освітні матеріали поширюються серед публіки й наскільки вільно незалежне знання циркулює на внутрішньому ринку. Дорадчий документ також розглядає, чи досить міцний каркас авторського права, щоб охороняти продукти знання й чи досить він сприяє авторам і видавцям у створенні й поширенні електронних версій цих продуктів.

Ця консультація адресована всім, хто хоче підвищити свій рівень знань і освіти, використовуючи Internet. Широке поширення знання сприяє розширенню суспільних можливостей відповідно до пріоритетів Соціального порядку денного.

Цією Зеленою книгою Комісія збирається почати структуровану дискусію про довгострокове майбутнє авторської політики в знання-інтенсивних областях. Зокрема, Зелена книга є спробою дискусії про систему авторського права, що стосується наукового видання, цифро-

вого збереження європейської культурної спадщини, сирітських творів, доступу споживачів до охоронюваних творів і спеціальних потреб інвалідів для участі в інформаційному суспільстві. Зелена книга вказує на майбутні зміни в галузях наукового й навчального видання, пошук спеціальних винятків для бібліотек, дослідників та інвалідів.

Зелена книга фокусується не лише на поширенні знання для досліджень, науки та освіти, але й також на системі авторського права і на сучасних можливостях його щодо пропозицій ряду користувачів (суспільні інституції, музеї, пошукові системи, люди з особливими потребами, викладацькі спілтовариства (teaching establishments) [детальніше див.: 11].

Отже, проведене нами дослідження дозволяє сформулювати наступні основні висновки і рекомендації:

- потрібно продовжити дослідження концептуальних засад, тенденцій і перспектив гармонізації охорони АП в ЄС, врахувавши їх результати при внесенні змін до законодавства України у процесі його адаптації до права ЄС;
- у цьому контексті особливо актуальною залишається проблематика юридичної природи виключних прав *sui generis* на певні специфічні об'єкти АП, їх співвідношення з суміжними правами та потенціалу в якості інструмента гармонізації АП. ◆

Список використаних джерел:

1. *Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / За ред. Ю.М.Каніци. — К.: Слово, 2006.*
2. Дроб'язко Р.В. *Право на прокат і деякі суміжні права в Європейському Союзі // Інтелектуальний капітал. — 2004. — № 2. — С. 15—21.*
3. Комзюк Л.Т. *Деякі питання гармонізації охорони суміжних прав у контексті європейської інтеграції // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2007. — № 5. — С. 53—59.*
4. Скордомалья В. *Право інтелектуальної власності ЄС. — К.: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005.*
5. Дитц А. *Пять столпов системы авторского права и угрожающая им опасность // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2006. — № 1. — С. 13—25.*
6. Matlak A. *Prawo autorskie w europejskim prawie wspólnotowym. — Krakow: ZAKAMYCZE, 2002.*
7. Кравчук І.В., Парпан М.В. *Гармонізація національних правових систем з правом ЄС. — К.: Видавничий Дім "Слово", 2004.*
8. *Авторське право і суміжні права. Європейський досвід: У 2-х книгах / За ред. А.С.Довгерта. — Книга 1: Нормативно-правові акти і документи. Європейська інтеграція України. — К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2001.*
9. *Directive 2006/115/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property (codified version) // Official Journal of the European Union. L 376. — 27.12. 2006. — P. 0028—0035.*
10. *Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version) // Official Journal of the European Union. L 372. — 27.12. 2006. — P. 12—18.*
11. *Режим доступу: http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/int-prop/index/htm.*